

Morgulis showed convincingly, that educational-cognitive activity of blind children as a method of attitude toward the world is the most meaningful sphere of psyche, on the basis of what an important conclusion is done that normalization of psyche of blind children depends on the level of development of educational-cognitive activity, and also on the specially organized pedagogical conditions.

Key words: tyfopedagogics, blind and cecutient children, correction-educator process, principles of correction-educator process.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2013 р.

Статтю прийнято до друку 25.10. 2013 р.

Рецензент: д.п.н., проф. Шеремет М.К.

УДК 61 616. 76

ДО ПИТАННЯ ПРО ВПЛИВ ІСТОРИЧНИХ ТА КУЛЬТУРАЛЬНИХ ЧИННИКІВ НА ПРИРОДУ ПСИХОФІЗИЧНИХ ТА ПОВЕДІНКОВИХ ПОРУШЕНЬ

Білецький О.А.

кандидат педагогічних наук,

Сарнацький С.В.

Той факт, що відбувається постійне переміщення та зміна розуміння термінів і понять, особливо тих, що тлумачать соціальну дійсність, яка весь час змінюється, не потребує від нас особливих доказів. Наша стаття є спробою привернути увагу до питання, що норма й відхилення від неї, як деякі суб'єктивні реальності антропогенного ландшафту й феномену культури не зводяться лише до натуральних, органічних подій. Вони не є чисто механічною реакцією на будь-які фізичні зміни, а є сигналом про стан соціального клімату й тому значно залежать від конкретного соціокультурного контексту.

Дихотомія «норма/аномалія» у ході історії наділялась іноді протилежними один одному, іноді як доповнення, але завжди проблематичними значеннями. Деякі компетентні дослідники методом діагнозу спрощення намагалися й продовжують робити спроби пояснити будь-які відхилення (дивацтва) у психофізичному розвитку людини її поведінки в конкретному соціальному середовищі та в конкретній соціальній ситуації. Нечіткість термінології ускладнює вміщення бінарної опозиції «норма/аномалія» у сучасний змістовний дискурс.

В останні десятиліття проблема визначення психічних та культурних чинників, які негативно впливають на психічний розвиток людини та її поведінку, знову потрапила до складу актуальних проблем і перебуває в стадії подальшої дослідницької роботи. Можна стверджувати, що відбувається своєрідний штурм проблеми.

Найкращим способом дати визначення тому чи тому терміну є простеження його історії. Оскільки в межах статті неможливо розкрити шлях терміна, ми обмежимося кількома зауваженнями щодо його смислових метаморфоз у минулому й сучасному. Як відзначав академік Д.С. Лихачьов, стислість викладу – ввічливість ученого. Спробуємо «ввічливо» охарактеризувати деякі ранні й пізні редакції досвіду вивчення цієї проблеми.

Протягом усієї історії людства цивілізоване суспільство будь-якої економічної формації вчилася поводитися з тими, кого відповідно до його поняття про розум вважали нерозумним.

На тлі пейзажу античної культури, відношення до слабоумних і психічно неповноцінних людей здебільшого ґрунтувалося на анімістичному, «демонологічному» світосприйманні. Але, загалом, розквіт давньогрецької та давньоримської цивілізацій був важливим для поняття природи психічних захворювань.

Так, Гіппократ вірив у природні причини та значущість фізіологічних процесів і відкидав демонологічне пояснення аномальної поведінки. На його думку, мозок - орган пізнання та пристосування до середовища. Звідси й психічні хвороби: хвороби організму, зокрема, хвороби головного мозку.

Сократ кількаразово звертався до поняття розуму та безумства, аналізуючи нормальну діяльність душі, психіки й відхилень від норми. На його думку безумство - протилежність мудрості. Відомий філософ виділив стани, які межують із безумством чи психозом.

Платон бачив причину психічної дефективності в порушенні тілесних функцій. Він зробив першу спробу класифікації типів душевного складу.

Аристотель виразніше й чіткіше ніж Гіппократ виділив вроджені та набуті стани психічних розладів. Саме Аристотель визначив поняття «норми» (метропатії) та патології у поведінці через дослідження етичних проблем.

Піфагор висловив думку, що розлад розумової діяльності залежить від стану головного мозку.

Проте медичні пізнання того часу були обмежені, насамперед, заборонаю на розтин людського тіла.

Загалом, можна стверджувати, що в цей період відношення до осіб з вираженим фізичним та психічним дефектом коливалось від агресивного та нетерпимого (інфантицид) до байдужого.

Із виникненням християнства простежуються перші прецеденти милосердя. Пов'язано це із радикальною переоцінкою всіх цінностей, зокрема моральних. Християнство, за своєю суттю, переважно морально-релігійна школа людства, в основі якої безмежна віра в перевихованість усіх людей незалежно від рівня фізичного, психічного, інтелектуального розвитку. А, можливо, якраз переважно убогих та калік.

У той же час, це період розквіту релігійного мракобісся, характерною ознакою якого було зростання релігійних упереджень та забобонних побоювань.

Епоха раннього Середньовіччя характеризується, насамперед, занепадом науки, та поширенням релігійних забобонів. Знання попередніх цивілізацій осіли «мертвим вантажем» у монастирських сховищах.

Це був значний крок до повернення «демонології». Починає формуватися культурна традиція дискримінації та цькування людей із психофізичними порушеннями в розвитку. Теологи починають розробку теоретичного фундаменту неповноцінності аномальних людей.

Зауважимо, що православна церква була більш терпимою до тілесних та душевних недугів людства. У її надрах виник та сформувався феномен православного юродства, що було помітним явищем у соціальному житті Візантії.

Епоха Середньовіччя із поступовим переходом у Відродження характеризується мозаїчністю суспільної європейської ситуації. Складові частини цієї мозаїки свідчать про співіснування. З одного боку – шанування блажених, філософські трактати Еразма Роттердамського й Джордано Бруно, ідеї Яна Амоса Коменського, діяльність Вітторіно да Фельтре («перший вчитель нового типу»), Франсуа Рабле з романом «Гаргантюа та Пантарюель» - блискучою сатирою схоластичного виховання («варварського туману, який тимчасово окутав людство»), заклик Франческо Петрарки гуманно ставитися до душевно хворих, перша класифікація психічних захворювань Фелікса Платтера. З іншого – кайдани та каземати з найстрашнішою формою ізоляції – «ублієтами», епідемії чуми, голод, гоніння на відьом та блажених, багаття інквізиції.

Виникнення психіатрії як сучасної науки варто розглядати на тлі зародження капіталістичних відносин, яке впродовж XVII століття радикально змінило соціальний ландшафт Західної Європи. Пришестя, або, наступ віку розуму, меркантилізму, просвітнього абсолютизму йшло паралельно із новою жорсткою організацією простору, яка дозволяла запросто ізолювати всі форми суспільної нерозумності, зводила їх прояви до загального соціального знаменника – ненормальної поведінки, тобто порушення прийнятих у конкретному суспільстві та в певний час норм соціальної поведінки. Уперше в історії людства з усією рішучістю ці форми нерозумності було ізолювано та винесено за межі «розумного світу».

В епоху Французької буржуазної революції гуманістичний рух, який зародився в час Відродження, породив реформаторів у психіатрії – Ф. Пінеля, П.-Ж. Кабаніса, Ж.-Е.-Д. Ескіроля. Вони зняли кайдани з пацієнтів Бісетра й Сальпетрієра – старовинних психіатричних лікарень. (Зняття ж кайданів із професійної свідомості психіатрів затрималось до середини XX століття). Свої зусилля вони спрямовували на утворення «морального лікування», поліпшення дієти та гігієни психічно хворих і, отже, намагалися зробити їх більш керованими.

Зауважимо, що сучасний дослідник історії психіатрії К. Дернер зародження психіатрії як практичної галузі науки пропонує шукати не в Центральній Європі й не в революційній Франції. На його думку реформи в психіатрії та емансипація психічно хворих беруть свій початок в Англії. [3, с.3]

Незважаючи на реформи, ставлення до пацієнтів продовжує залишатися на сьогодні компромісом між гуманним і традиційним лікуванням. Ці питання й досі мають першорядне значення.

У період із кінця XVIII до початку XX століття відбуваються глобальні зрушення в житті «неповноцінної меншості», в основі яких були кардинальні зміни західноєвропейського менталітету. Уперше в історії людства законодавчо змінив статус інвалідів, більшість європейців визнає їх права на освіту. Поряд із церковною опікою виникають державні та приватні установи обов'язкового початкового навчання та виховання аномальних дітей.

Короткий перелік тих, хто мав до цього відношення, яскраве свідчення важливості та результативності цього відрізу часу.

Першим варто назвати Ф. Вуазен – фундатор Паризького Ортофренічного інституту для слабоумних. Заслуговує на увагу Е. Сеген з його першою публічною приватною школою для ідіотів та сенсомоторною системою виховання ідіотів, І. Гуггенбуль, який відкрив легендарну школу- притулок (цілий комплекс послуг, який не має аналогів у сучасності) для ідіотів у Абендберзі. Значною є робота Д. Бурневіля, який презентував на Паризькому конгресі психіатрів класифікацію слабоумія. Назвемо також Е. Крепеліна, який уперше запропонував об'єднання усіх форм слабоумства в єдину групу під загальним терміном «затримка психічного розвитку» та ввів у науковий ужиток термін «олігофренія».

У періоди соціокультурних та історичних потрясінь проблема розмежування нормативної (сугестивної) та ненормативної (контрсугестивної) поведінки здобуває особливої актуальності та має дискусійний характер. Зміна соціального ландшафту неминуче спричиняє змін колишнього «нормального» положення речей, традиційні цінності та норми водночас руйнуються, а пошук нових ціннісних змістів та норм інколи носить драматичний

характер. Для такого стану суспільної свідомості ще у 1897 році Е. Дюркгейм році ввів поняття «аномії». У ці історичні періоди саме існування психічних хвороб і психіатрії як науки піддається перегляду й набуває іншого трактування.

Новітня історія психіатрії й психології ХХ та початку ХХІ століття є гарною ілюстрацією цієї тези. На цей відрізок часу прийшлося кілька подій, які привели до глобальних зрушень в історії людства. Змінився рівень не тільки індивідуального але й суспільного здоров'я, змінилися уявлення щодо норми та патології.

У закордонній психіатрії й психології до аналізу проблеми в контексті реальної дійсності й під нетрадиційним кутом зору підійшли К. Дернер, Р. Сас, М.Фуко, Р.Холмс. Вони зробили спробу вийти за межі специфічної сфери дослідження та змінити ракурс аналізу відомих наукових фактів. Балансування на поділяючих ці сфери концептуальних і термінологічних межах сприяло виникненню нестандартного погляду на проблему.

Зокрема Р. Холмс, зазначив, що визначення аномальності ускладнене, бо ця проблема здебільшого виявляється більше психічною, ніж фізичною. Він назвав свідомість гіпотетичним конструктом, затиснутим між біологією та довіллям. На його думку, у цій суперечці в ролі адвоката диявола прекрасно виступив Т. Сас, який надавав нам, що «свідомість» не є тілесним органом і тому не може бути хворим за визначенням. [1, с. 12]

У вітчизняній психології сутність феномену порушеного розвитку традиційно трактують під кутом зору культурно історичної теорії формування вищих психічних функцій Л.С. Виготського. Визначимо, що про проблему нормального й порушеного розвитку він писав без конкретних формулювань і розглядав її як приватний варіант більш загальної проблеми норма/патологія.

Із вітчизняних авторів не можна не згадати видатного російського історика та палеопсихолога Б.Ф.Поршнева. Серед його дискусійних рішень із низки питань становлення людства є й рішення проблеми патології. Він уважав, що трапляються люди, у яких у сильній мірі відтворюються нервово-психічні риси предкової форми. Найчастіше вони потрапляють під юрисдикцію психіатрії. Б.Ф. Поршнев уважав важливим одну, причому негативну ознаку усіх психічних патологій - відтворення стадії несугестивності, - не контрсугестії, а досугестивності.

Його зауваження з цього приводу настільки вагомими, що є сенс привести їх повністю. Б.Ф. Поршнев зауважив, що "Психічне захворювання не встановлене, поки немає ненормальної поведінки. Що ж таке ненормальна поведінка у самому широкому узагальненні? Це не ті чи інші дії, а неможливість їх корегування зовні, тобто, привести у відповідність із вимогами середовища (оточення) або окремих людей. Отже, ненормальність з точки зору психології – це ненавіюваність (несугестивність). Таке визначення справедливе для будь-якого суспільства, для будь-якої епохи. Що саме навіюється, які саме норми поведінки, мови та мислення – усе це історично мінливо. Але психічне захворювання полягає в порушенні елементарних механізмів, за допомогою яких взагалі люди підпадають під сугестію з боку інших людей (винятком є складає слабка олігофренія, тобто дебільність, і мікроцефалія, при яких навіюваність, навпаки, гіпертрофовані" [6, с. 361]

В останні десятиріччя ситуація в психіатрії, психології, антропології суттєво змінилася. Визнаючи недоліки досліджень минулих років, учені все частіше звертають увагу на особливості психофізичного розвитку типових, здорових індивідів.

Дослідження середини та кінця ХХ століття щодо того, що може відбутися, якщо наше суспільство буде загнане в « культурний кут», показали як далеко наша поведінка може відійти від норми, не приводячи до соціального колапсу. Асортимент термінів і понять, які можна віднести до відомства патології, значно зменшився й продовжує звужуватися.

Накопичений досвід здорового глузду свідчить, що психологи, психіатри, антропологи, як вітчизняні, так і закордонні, і донині далекі від консенсусу в теоретичному осмисленні й практичному рішенні зазначеної проблеми. Цей факт свідчить про те, що вони черпають ідеї із загального багажу своєї епохи та стають його заручниками.

А поки що «прокрустове ложе» соціальних норм, ритуалів плодить «нерозумних». Соціальні ножиці продовжують відтинати тих, хто не піддається сугестії, не засвоює основні «табу» конкретного культурного простору.

Література

1. **Аномальна психологія** / Д. Холмс. - Спб.: Пітер, 2003. - 304 с. 2. **Братусь Б.С.** Аномалії особистості. М., Думка, 1988. - 301 с. 3. **Дернер Клаус.** Громадянин та безумство. До соціальної історії та наукової соціології психіатрії / Пер. з нім. - М.: Алетейа, 2006. - 544 с. 4. **Капустін А.І., Сарнацький С.В.** Концепція вивчення історії олігофренопедагогіки (традиції та новації): наук.-метод. посіб. для наукових працівників, аспірантів, студентів пед. вузів. - Слов'янськ, 2013. – 337 с. 5. **Малофєєв М.М.** Спеціальне навчання у Росії та за кордоном / У 2-х частинах / Частина 1. – М.: УПК «Федоровець», 1996. – 182 с. 6. **Поршнев Б.Ф.** Про початок людської історії (Проблеми палеопсихології). – М., «Думка», 1974. – 487 с.

Referencts

1. **Anormalnya psihologiya** / D. Holms. – Spb.: Piter, 2003. – 304 s. 2. **Bratus D.S.** Anomalii osobistosti. M., Dumka, 1988. – 301 s. 3. **Derner Klaus.** Gromadyanin ta besumstvo. Do socialnoyi istoriyi ta naukovoyi sociologiyi psihiatriyi / M.: Aleteya, 2006. –

544 s. 4. **Kapustin A.I., Sarnackyi S.V.** Konceptsiya vivchennya istoriyi oligofrenopedagogiki (tradiciyi ta novjciyi): nauk.-met. posib. dlya naukovih pracivnikiv, aspirantiv, studentiv ped. Vusiv. – Slov'yansk, 2013. – 337 s. 5. **Malofeev M.M.** Specialne navchannya u Rossiyi ta sa kordonom / U 2-h chastinah / Chastina 1/ - M.: UPK «Fedorovec», 1996. – 182 s. 6. **Porchnev B.F.** Pro pochatok ludskoyi istoriyi (Problemi paleopsichologiyi). – M. «Dumka», 1974. – 487 s.

Білецький О.А., Сарнацький С.В. До питання про вплив історичних та культуральних чинників на природу психофізичних та поведінкових порушень

У статті розглянуто проблему визначення впливу історичних та культуральних факторів на природу психофізичних та поведінкових порушень у людини. Здійснено аналіз цієї проблеми з античної епохи до наших часів. Обґрунтовано положення про те, що психофізична норма й відхилення від неї, як деякі суб'єктивні реальності антропогенного ландшафту і феномена культури не зводяться тільки до натуральних, органічних подій, Цеположення не потребує особливих доказів. У зв'язку з цим, зазначено вплив історичної ситуації на психофізичний стан здоров'я людства, який у теперішній час вважається більшистю шкіл, які проводять історико-психологічні та психіатричні дослідження, а також відповідальність культури не тільки за зміст поведінки, але й за її структуру, що природа конфліктів, стресових ситуацій та механізмів психологічного захисту культурально детермінована. Зроблені висновки, що не дивлячись на явну очевидність, ці положення залишаються декларативним та здебільшого не знаходять реалізації в конкретних наукових дослідженнях і тим паче, у повсякденній клінічній практиці, а різноманітні та різноаспектні варіанти рішення цієї проблеми, яка має як достоїнства, так і явні недоліки, нечіткість термінології зумовлюють її дискусійний характер та ускладнюють її вміщення в сучасний змістовний дискурс.

Ключові слова: норма, патологія, анормальний розвиток, антропогенний ландшафт, культурний простір.

Белецкий А.А., Сарнацкий С.В. К вопросу о влиянии исторических и культуральных факторов на природу психофизических и поведенческих нарушений

В статье рассматривается проблема определения влияния исторических и культуральных факторов на природу психофизических поведенческих нарушений у человека. Осуществлён анализ этой проблемы от античной эпохи до наших дней. Обосновано положение, что психофизическая норма и отклонения от неё как некоторые субъективные реальности антропогенного ландшафта и феномена культуры не сводятся только к натуральным, организменным событиям, не нуждается в настоящее время в особых доказательствах. В связи с этим, отмечено влияние исторической ситуации на психофизическое состояние здоровья человечества, которое в настоящее время признаётся большинством школ, проводящих историко-психологические и психиатрические исследования, а также ответственность культуры не только за содержание поведения, но и за её структуру, что природа конфликтов, стрессовых ситуаций и механизмов психологической защиты культурально детерминирована. Сделан вывод, что, несмотря на свою очевидность, эти положения остаются декларативными, не находя реализации в конкретных научных исследованиях, и тем более в повседневной клинической практике, а разнообразные и разноаспектные варианты решения данной проблемы, которая имеет достоинства как так и явные недостатки, нечёткость терминологии, придают ей дискуссионный характер и затрудняют её включение в современный содержательный дискурс.

Ключевые слова: норма, патология, анормальное развитие, антропогенный ландшафт, культурный простор.

Bileckyi O.A., Sarnackyi S.V. To the problem of historical and cultural factors influence upon the nature of psychohyysical and dthavioural olisorder

The article deals with the problem of determination of the influence of historical and cultural factors upon the nature of psychophysical bthavioural disorders of a person. The analayaia of this problem from the ancient times to up-to-date is waok. The influence of historical situation upon pchychophysical condition of man's health is defined. The conclusion can be made that these standings remain solemn not finoling realisation in certain scientific norks and moreover in daily medical practice. Various variants of solving this problm, which has its advantages and disadvantages, impart debaling character to it.

Key words: standard, disorder, anormal development, cultural spase.

Стаття надійшла до редакції: 24.10.2013

Статтю прийняли до друку: 25.10.2013

Рецензент: д.п.н., проф. Мамічева О.В.

УДК: 372.461:376.36 -056.264

**ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ЗВ'ЯЗНОГО МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ
У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ**

Бондаренко Н.А.

Постановка проблеми. Найважливішою умовою всебічного розвитку дітей є правильне формування мовлення. Рівень розвитку останнього визначає можливості дитини в пізнанні навколишньої дійсності, обумовлює характер відносин з однолітками і дорослими, характеризує психічний розвиток. Одним з показників рівня мовленнєвого розвитку дитини є сформованість лексико-граматичної сторони мовлення. У дошкільнят з мовленнєвими порушеннями відзначаються труднощі в засвоєнні лексико-граматичних засобів мови, внаслідок